

Του ΓΙΑΝΝΗ ΜΑΝΟΥΣΑΚΗ*

Πού και πότε γεννήθηκε η Ελλάδα; Στη Κνωσό, την Αθήνα, τη Σπάρτη, το Βυζάντιο ή το 1821; Τι απέγινε αυτή η Ελλάδα, των μεγάλων έργων, των ενδόξων ανδρών; Και πώς φτάσαμε ως εδώ, τα ίδια τα μεγαλεία της την αποποίησαν; Η σημερινή κρίση έχει να κάνει με την ταυτότητά μας;

Αν πιστέψουμε τον Γάλλο φιλόσοφο Ernest Renan¹, το παρελθόν αποτελεί αναγκαίο κεφάλαιο θεμελίωσης ενός έθνους. Ομως δεν φτάνει. Οπως δεν φτάνουν και η γλώσσα, οι συνήθειες, το κλίμα κ.λπ. Ολα αυτά αποτελούν αναγκαίες συνθήκες ύπαρξης ενός λαού, αλλά χρειάζεται να συμπληρώνονται με κάτι παραπάνω. Τη διαχρονική συναίνεση και την καθαρή επιθυμία της συλλογικής ζωής. Οι Γερμανοί είναι Σλάβοι, Κέλτες, Γότθοι, Βάνδαλοι κ.λπ. Στην Ελβετία μιλιούνται 3 γλώσσες. Ομως αυτά τα μωσαϊκά δεν τους εμπόδισαν να υπάρχουν. Ένα έθνος δεν είναι προϊόν της στιγμής, αλλά το αποτέλεσμα μακροχρόνιων συλλογικών προσπαθειών, θυσιών και αφοσίωσης, μια συνεχής χωρίς τέλος επιβεβαίωση αυτής καθ' αυτής της ζωής. Ο Benjamin Disraeli² λέει ότι «ένα έθνος δημιουργείται σταδιακά κάτω από ποικίλες επιρροές, όπως τα έθιμα, τα γεγονότα, το έδαφος...». Ομως παράλληλα είναι και η μαζική αλληλεγγύη που αναδύεται μέσα από το συναίσθημα όλων αυτών που πράξαμε στο παρελθόν, αλλά και την επιθυμία να πράξουμε καινούργια, λέει ο Renan. Το έθνος αποτελεί τον συνδετικό κρίκο του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος. Στο παρελθόν βρίσκονται οι μεγάλες στιγμές, οι εθνικές συμφορές και τα λάθη. Στο παρόν θεμελιώνεται το πρόγραμμα που πρέπει να υλοποιηθεί από όλους στο μέλλον. Η ύπαρξη προγράμματος δημιουργεί νέο συλλογικό καθήκον, απαιτεί κοινές δεσμεύσεις. Αυτός «ο κρίκος» είναι κατά τη γνώμη μου ένα πρώτο αδύναμο σημείο των τελευταίων χρόνων. Ποτέ πριν η Ελλάδα δεν έζησε το παρόν τόσο έντονα όσο σήμερα. Αγνοώντας το παρελθόν. Αλλά και αγνοώντας το παρόν. Αλλά και αδιαφορώντας προκλητικά για το τι αφήνει στους επόμενους. Οχι μόνο τα χρέη, αλλά και το περιβάλλον, η παιδεία, η κουλτούρα, η συμπεριφορά, η διατροφή...

Ο Ελληνισμός και η κρίση

Ο Renan, εμβαθύνοντας παραπέρα, επιμένει: «Μια συνένωση ανθρώπων με αγνό πνεύμα και αθάνατη καρδιά δημιουργεί μια ηθική συνείδηση που λέγεται έθνος. Οσο αυτή η συνείδηση μπορεί και αποδεικνύει τη δύναμή της μέσα από τις θυσίες που απαιτεί η αποκήρυξη του ατομικού συμφέροντος εν ονόματι του συλλογικού, τότε συνεχίζει να είναι νόμιμη, να έχει το δικαίωμα να υπάρχει [...]»

Αυτή η «δύναμη της συνείδησης» είναι ένα άλλο αδύναμο σημείο. Η Ελλάδα, όταν είχε ισχυρή συνείδηση, δεν έκαψε συναγωγές, δεν έκανε εκδηλώσεις μισαλλοδοξίας και φανατισμού. Γιατί ο νους της ήταν αλλού. Να φτιάχνει Παρθενώνες, να μεγαλοουργεί. Δεν ανεχόταν τη δολιότητα. Τον απατεώνα τον καταδίκασε γράφοντας αιώνια το όνομά του στα μάρμαρα. Δεν είχε ξενοφοβία. Τον «βάρβαρο» τον νικούσε σαν εχθρό, τον αφομοίωνε σαν υπόδουλο. Όταν του άπλωνε το χέρι δεν ήταν για επαίσεις, αλλά για να τον χαιρετίσει σαν σύμμαχο. Ομως ο νεοελληνισμός πάσχει επίσης «στις

θυσίες που απαιτεί η αποκήρυξη του ατομικού συμφέροντος εν ονόματι του συλλογικού». Η Ελλάδα έχει ήδη αρκετούς αγίους, σοφούς και ήρωες. Οχι ότι δεν χρειάζονται καινούργιοι, αλλά τέλος πάντων οι υπάρχοντες φτάνουν για να στηθεί μια ισχυρή ομάδα. Ομως παράλληλα χρειάζεται περισσότερο ανάγκη από ένα ομαδικό πνεύμα παρά από μεγάλες ιδέες, οι περισσότερες ήδη γνωστές και χιλιοδιατυπωμένες. Με ισορροπία στους ρόλους και σεβασμό στο σχέδιο. Στο τωρινό κοινωνικό παιχνίδι οι καλοί παίχτες είναι σε λάθος θέση ή στον πάγκο. Οι συντεχνίες, ο ατομικισμός, η δολιότητα, το ρουσφέτι «βάζοντας γκολ με το χέρι» δημιουργούν απορίες και απογοήτευση στο πλήθος, η συλλογική ανασφάλεια ενδυναμώνεται, οι δεσμοί φθείρονται. Η νίκη είναι «στημένη». Ομως χρειάζεται και φαντασία. Δεν είναι μονάχα η έλλειψη ρεαλισμού, αλλά και η έλλειψη φαντασίας που εμποδίζουν την Ελλάδα να ανορθωθεί. Ολα σήμερα φαντάζουν πεζά, χωρίς βάθος και ο-

ραμα. Αν προσαρμόσουμε στην περίπτωση τα λόγια του φιλόσοφου Paul Audi³, η σύγχρονη Ελλάδα «έχει δυσκολία να γίνει αυτό που τη δημιούργησε: η συγκεκριμενοποίηση της φαντασίας της». Τα έργα τέχνης σαν προϊόντα φαντασίας δεν στέλνουν τον θεατή σε ανύπαρκτους κόσμους. Αντίθετα, όσο πιο μεγάλα είναι τόσο πιο κοντά βρίσκονται στην πραγματικότητα. Και τόσο περισσότερο ο καθένας αναγνωρίζει τον εαυτό του μέσα απ' αυτά. Ένα ελληνικό κράτος άξιο του πολιτισμού του δεν μπορεί να αποφεύγει ή να αγνοεί την πραγματικότητα, αλλά να είναι η απτή απόδειξη του παραδόξου που θέλει το ψέμα να επικυρώνεται από τη σφραγίδα της αλήθειας. Και ο σύγχρονος ελληνισμός σαν «προϊόν φαντασίας» μπορεί να αποτελέσει ένα νέο «πραγματικό κόσμο». Αρκεί όπως και πριν έτοιμοι και τώρα να υπάρξει συλλογική θέληση.

1. Ernest Renan, «Τι είναι έθνος;» Ιστορική ομιλία στη Σορβόνη της 11ης Μαρτίου 1882 μετά την πολεμική αποτυχία των Γάλλων να αποσπάσουν την Αλσατία από τους Γερμανούς.
2. Benjamin Disraeli, The Spirit of Wiggism, 1836.
3. Paul Audi, L'Europe et son fantôme, 2003.

* Καθηγητής πανεπιστημίου στο Παρίσι, yannis@lri.fr